ДОБЛЕСНЕ МИНУЛЕ НАРОДУ В ХУДОЖНЬОМУ ОСМИСЛЕННІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЙ 1837–1847 РОКІВ)

Олександра ЦЕПА (Кіровоград)

У статті обґрунтовано специфіку авторського бачення, осмислення та ставлення до визволителів українського та чеського народів. Висвітлено поетично презентовану картину свого й чужого героїчного минулого. Окреслено інтереси, уподобання, риси образу автора. Акцентовано на еволюційних змінах та на відповідності/невідповідності окремих художньо презентованих авторських якостей реальній особистості митця.

The article under consideration attributes authors' vision specification, conceptualization and attitude towards the Liberators of the Ukrainian and the Czech Peoples. Poetically presented picture of own and others heroic past events is revealed. Author's representation features, considerable accents and interests are emphasized. Evolutionary transformations, correspondence – contradictions relations to artistically presented Artist's real personal qualities are accentuated.

Немає сумніву в тому, що зародження інтересу Шевченка до історичного минулого відбулося ще в дитинстві, скажімо, тоді, коли малий Тарас відвідував із сестрами Мотронинський монастир (Див.: [18, с. 24]), коли слухав пісні й перекази про колишнє. Згодом усе прочитане, побачене й почуте ставало для митця джерелом яскравих естетичних вражень і натхнення. У результаті чимало сюжетів та образів минулого втілено, наприклад, у художніх полотнах ("Дари в Чигрині 1649 року", "Видубецький монастир у Києві", "Антон Головатий біля Неви", "Богданова церква в Суботові", "Богданові руїни в Суботові" і т.п.), а також планувалось в одній із трьох книг фундаментальної задумки – офортів "Живописної України". Проте найвиразніше молодий Шевченко показав власний органічний інтерес до минулого та, звісно, найбільше відтворив й осмислив його саме в ліричній спадщині.

Закономірно, інтерпретація художньо вираженого авторського осмислення колишнього неможлива без урахування відповідного шевченкознавчого досвіду. По-перше, варто пам'ятати, що дослідники, трактуючи місце й роль історії у житті емпіричного творця, говорили про особливу зацікавленість минулим свого народу зокрема й світу загалом (О. Кониський [9], П. Зайцев [4], Б. Лепкий [11]); стверджували, що фольклор, літературні тексти, історіографічні праці, пам'ятки старовини були джерелами його фактичних знань, котрі формували певні переконання й ідеали щодо колишніх часів (Ю. Івакін) [5, с. 23–24]. По-друге, необхідно зважати на те, що шевченкознавці, розкриваючи специфіку поетової художньої інтерпретації історичного матеріалу, наголошували й на історіософії як оригінальній ознаці творчості (Ю. Барабаш [1, с. 58–59], В. Яременко [24, с. 20]); і на особливостях вираженого історіософського часопростору (Ю. Барабаш [1, с. 65], В. Смілянська [17, с. 249], О. Боронь [6, с. 64]); і на осмисленні історичного матеріалу як пошуку тем для натхнення й відповідей на проблеми сучасності; і на органічному поєднанні

ідеалізації та нищівної критики минулих подій, історичних постатей (М. Коцюбинська [10, с. 51]) тощо.

Оскільки минуле України має чимало неоднозначних та суперечливих сторінок, то, закономірно, такою ж є й тематично-ідейна специфіка художньо змальованого Кобзарем історичного матеріалу, і система виражених авторських оцінок та уподобань. Як слушно підмітив Іван Шпиталь, "міра Шевченкової похвали й звеличення неодмінно залежала від міри добра, зробленого для України, а значить, і для світу. Міра хули та осуду – від міри шкоди, заподіяної – свідомо чи несвідомо – їй-таки, Україні, а значить, і моралі вселюдській, добру вселюдському" [23, с. 1].

Зважаючи на антропоцентризм шевченківського поетичного світу [Див.: 20, с. 91–93], найефективніше, на нашу думку, висвітлювати авторське розуміння минулих днів через трактування постатей як визволителів, так і поневолювачів. Предметом дослідження цієї статті оберемо презентовану поезіями Т. Шевченка 1837–1847 років картину доблесного колишнього та пов'язаний із нею образ автора. Для цього, систематизуючи й аналізуючи образи визволителів, з'ясуємо специфіку авторського бачення, а відтак визначимо змістові, часово-просторові аспекти картини свого й чужого героїчного минулого. Дослідивши особливості авторського осмислення й ставлення до згаданих постатей, окреслимо інтереси, цінності, уподобання, риси образу автора, простежимо їхні еволюційні зміни, зіставимо окремі художні якості з реальною особистістю митця.

Дієве минуле України пов'язане в ліриці Кобзаря з козаками-запорожцями, їхніми отаманами-ватажками, гетьманами, учасниками гайдамацького руху. Безумовно, авторська поетична інтерпретація згаданих постатей і козацької історії XVI–XVIII століття загалом (часів Гетьманщини, руйнування Січі, закріпачення, відчайдушних спроб відновити козацтво та його вольності створенням Задунайської Січі в Добруджі, організацією Чорноморського війська) не була однаковою впродовж 1837–1847 років. Проте беззаперечним є той факт, що Шевченкове зацікавлення козацькою історією стало, за словами А. Карася, "водночас його пошуком власної національної ідентичності і йшло врозріз з тогочасним проектом творення людини загальноімперського російського типу на інтелектуально-культурному фундаменті пристосування до влади та асиміляції" [7]. Поетове звертання до минулого, отже, було зумовлене потребою національного самопізнання й самовдосконалення, що зрештою забезпечили йому змогу й право "виховувати історією" та впливати на становлення національної ідентичності сучасників-земляків, котрі, не знаючи своєї колишньої слави, так легко мирилися з гнобленням. У XX столітті така посилена увага до історичного визначатиме ліричні візії митців "Празької школи". Ідея возвеличення всього героїчного в українській минувшині (як антитеза до трагічного) стане стрижневою для історіософської поетики Є. Маланюка, Ю. Клена, О. Ольжича і т.д.

На перших порах, зокрема під впливом таких основних джерел естетичного враження й натхнення, як фольклор, літературна традиція, історіографічний матеріал, осмислення минулого було пройняте ностальгією, "сентиментальним переживанням, не поєднаним із палким прагненням його відродження та проекціями на майбутнє" (Д. Наливайко) [14, с. 18], було "за літературною модою романтизованим, дещо мелодраматичним" (В. Пахаренко) [16, с. 20]. У процесі ж збагачення життєвого досвіду Шевченка, а відтак еволюційних змін його світогляду, особливо в період "Трьох літ", визначальним у художній інтерпретації став глибокий і критичний аналіз, засвідчивши зрілість та інтелектуальність поетових поглядів. Певна річ, таку специфіку творчої манери та світоглядної позиції ми й ураховуватимемо під час аналізу в ліриці митця особливостей авторського бачення, осмислення й ставлення щодо образів-презентантів героїчного минулого України.

Отож, у поле зору автора потрапляють козаки-запорожці, котрі вміли й розважатися ("Грай, кобзарю, лий, шинкарю!" – / Козаки гукали. / Шинкар знає, наливає / І не схаменеться; / Кобзар вшкварив, а козаки – / Аж Хортиця гнеться – / Метелиці та гопака / Гуртом оддирають..." [21, с. 131][1] (»Гайдамаки»)), і доблесно воювати (" ... кров ляха, татарина / Морем червоніла..." (119) («До Основ'яненка")), самовіддано здобуваючи волю й славу Вітчизні.

Загалом же козацька вдача презентована як унікальне поєднання життєлюбства, твердості намірів, амбітності, справедливості, героїзму, патріотизму. Очевидно, захоплення такими якостями «завзятих чубатих» (235) («Гамалія») й сприяло утвердженню козацької вольності як гідної альтернативи, наприклад, родинному життю – «Оженись на вольній волі, / На козацькій долі...» (286) («Не женися на багатій»), а Січі – як школи справжнього життєвого досвіду ("А коли хочеш, сину, знать, / Де лучше лихом торговать, / Іди ти в Січ, як Бог поможе, / Там наїсишся всіх хлібів" (301) («Сліпий»)), місця, де плекалося "козацьке начало", що "посилило, загартувало в українському характері дух лицарства, непереможний, незнищимий дух волі", завдяки чому "ми вижили, залишилися собою всупереч умовам, котрі, за логікою, мали б неодмінно знищити нас" [15, с. 45].

До речі, почуття національної гордості за козацтво та часи, коли в Україні велася боротьба, переповнювало й емпіричного Тараса Шевченка. Скажімо, у листі до Я. Кухаренка від грудня 1844 року під враженням від вистав українських п'єс на сцені аматорського студентського театру Медико-хірургічної академії у Петербурзі він напише: "Отамане, якби ти знав, що тут робиться. Тут робиться таке, що цур йому і казать. Козацтво ожило!!!..." [22, с. 31].

Примітка. Далі, посилаючись на це видання, у круглих дужках зазначаємо тільки сторінку.

Промовистим із цього приводу є і спогад О. Беренштама про гостювання Тараса 1845 року в О. Лук'яновича в Мар'їнському Миргородського повіту: "У ці вечори час минав непомітно: Шевченко і сам дуже пожвавлювався, він багато розповідав про минуле України, про подвиги козаків, про боротьбу їх з турками і панами" [18, с. 110].

Пов'язуючи з козацтвом часи минулої "святої слави" (254) ("Чигрине..."), тобто сакралізуючи цю сторінку історії, автор приходить до висновку: "Було колись добре жити / На тій Україні..." (122) ("Іван Підкова"). Власне, згадане "добро" – дії та вчинки, що сприяли утвердженню могутності, самодостатності Вітчизни – творилось, з одного боку, під час визвольних морських походів ("Іван Підкова", "Гамалія"), а з іншого – героїчним опором турецько-татарським, польським, московським загарбникам на рідній землі. Як стверджує І. Дзюба, поєднання мотиву "козацької слави" з мотивом волі, правди, справедливості є "суто шевченківською контамінацією" [2, с. 450]. У подібному осмисленні митець розкриває події, що відбувалися на просторах України (Трубіж, Альта, Переяслав ("Тарасова ніч"), Дніпро ("До Основ'яненка", "Іван Підкова"), Вільшана, Чигирин, Сміла, Умань, Черкаси, Корсунь ("Гайдамаки") тощо), Чорного моря, Царграда ("Іван Підкова"), Скутари, Візантії, Босфору ("Гамалія"), Польщі ("Гайдамаки") і т.д.

Об'єднані духом колективізму, святістю спільної справи, керовані мудрими ватажками, козаки легко перемагали своїх ворогів, звільняли побратимів із турецької неволі, котрі жили єдиним прагненням – вирватись із ганебного полону, бо «сором тут, і сором там – / Вставать з чужої домовини, / На суд Твій (Бога. – О. Ц.) праведний прийти, / В залізах руки принести, / І перед всіми у кайданах / Стать козакові...» (236). У "Гамалії", що, як писав І. Франко, "є немов дзвінким погуком козацького геройства, відваги і енергії" [19, с. 88], автор, отже, прославляє доблесть визволителів і щиро співчуває, тривожиться душевними муками козаків-невільників.

Безумовно, Шевченкові твори презентують, за висловом Ю. Барабаша, і "міфопоетизовані в дусі авторової історіософської концепції" [1, с. 66] постаті керівників таких визвольних операцій. Лірик захоплюється й ідеалізує мужність, організаторські здібності, дипломатичність, тактовність, людяність як реально історичних, так і легендарних ватажків. Маються на увазі й "поданий у фольклорно-умовному плані" [1, с. 66] Іван Підкова, особистісні якості якого сприяли згуртуванню козаків у єдину монолітну силу під час морського походу в Царград; і "відверто міфічний Гамалія" [1, с. 66], що надихав власним прикладом та вправно координував дії козаків, котрі звільняли побратимів із турецького полону.

У цьому зв'язку варто згадати й Тараса Трясила, котрий не тільки щиро переймається втраченою славою-волею та намагається розбудити совість, національну гідність поневолених українців, але й знаходить у собі сили й мужність підняти їх «віру рятовати» [86]. Йдеться, зокрема, про

організований Т. Федоровичем козацький розгром польського війська 25 травня 1630 року під Переяславом, візію якого автор витворив, щедро послуговуючись фольклорним матеріалом і вміло використовуючи потенціал власної уяви й фантазії.

Поетову обізнаність щодо історичної ролі козацьких ватажків засвідчують і згадані в "Тарасовій ночі" постаті Наливайка (одного з організаторів козацького повстання в Україні та Білорусії 1594–1596), Павлюги (чільника повстання 1637 року); у "Гайдамаках" – Конашевича-Сагайдачного (керманича походів проти Осьманської імперії та Кримського ханства), Остряниці (одного з керівників селянсько-козацького повстання 1638 року), Богуна (героя національно-визвольної війни українського народу 1648–1657 років) і т.д. Незважаючи на те, що повстання, зокрема під проводом Наливайка й Павлюги, зазнали поразки, усе ж, як стверджував І. Дзюба, "головним з уроків минулого залишається імператив боротьби за волю; ця боротьба, навіть коли закінчується поразкою, кладе невитравну печать на душу й майбутнє народу, закладає в його імунну систему спротив рабству" [2, с. 479]. Фактично, такою і є віднайдена автором у колишньому формула добробуту й процвітання рідного народу, запорука його самобутності.

Певна річ, Шевченко знав й усвідомлював усі "плюси" й "мінуси" Гетьманщини, тому опоетизовував її тільки як приклад української державності, що мала сильне й згуртоване козацтво: " ... Було колись, панували, / Та більше не будем!.. / Тії слави козацької / Повік не забудем!.." (88) ("Тарасова ніч").

Суперечливо митець ставиться, скажімо, до Богдана Хмельницького. Пам'ятаючи про дипломатичні здібності й військові заслуги гетьмана у визвольній війні 1648–1654 років, автор, удаючись до іронічно-саркастичної інтонації, у "Розритій могилі", "Великому льосі", "За що ми любимо Богдана" все ж осуджує його за Переяславську угоду 1654 року. Певна річ, зауважував Є. Маланюк, "тільки на тлі доби, коли і чужі, і свої всіляко вихваляли Богдана за "возсоєдиненіє", а з Мазепи робили "злодєя", можна оцінити тепер всю ревеляційність ідеологічного кроку поета, всю далекозоркість його історіософічних поглядів" [13, с. 41].

Очевидно, керуючись переконанням, що гетьман не має права на фатальні для його народу помилки, автор гостро критикує недалекоглядну політику Хмельницького, що занедбала колишні козацькі завоювання, призвела до засилля й панування чужоземців ("У дурні німчики обули / Великомудрого гетьмана") (372); "Ти все оддав приятелям, / А їм і байдуже" (328), а відтак і занапащення "вбогої сироти України" (328), з якої сміються "стороннії люди". Щоправда, автору-гуманісту й шкода того, хто наївно й щиро сподівався, щоб "москаль добром і лихом з козаком ділився" (327) ("Стоїть в селі Суботові"). Тому він, безперечно, співчуває ошуканому гетьману, бажає його душі спокою та умиротворення.

Оскільки Коліївщина 1768 року була черговим підтвердженням героїзму козацтва й свідченням того, що український народ брав у руки зброю тільки задля оборони, то варто, на нашу думку, з'ясувати особливості авторського бачення, осмислення та ставлення й щодо гайдамак, їхніх ватажків, духовних провідників ("Гайдамаки", "Холодний Яр").

Важливо наголосити, що поет пише про повстання "коліїв", попри офіційне табу на цю тему, засвідчене в циркулярному листі міністра народної освіти С. Уварова від 24 грудня 1839 року, коли, як образно висловився Леонід Білецький, Україна "гинула в лабетах московської неволі, коли майже всі українці ховали" її "і були певні, що вона вже ніколи не піднесеться, що з нею справа вже скінчена" (Цит: [16, с. 26]). Такий крок, безперечно, свідчить про Шевченкову неабияку сміливість, рішучість і як громадянина, і як митця.

Ґрунтовно й всебічно підійшовши до осмислення гайдамак в однойменному творі, автор презентує їх і борцями за правду-волю, і жорстокими месниками полякам за пролиту кров та спричинені руйнування в рідному краю. У результаті він, з одного боку, захоплений ними як мужніми й національно свідомими захисниками пригнобленого народу ("На гвалт України / Орли налетіли" (148), а з іншого – уражений їхньою "пекельною карою" [180]. Тому, хто мав унікальну здатність виявляти й прогнозувати наслідки багатьох історичних прорахунків, прикро було усвідомлювати невміння й небажання двох братніх слов'янських народів мирно співіснувати: "А за віщо, / За що люде гинуть? / Того ж батька, такі ж діти, – / Жити б та брататься. / Ні не вміли, не хотіли, / Треба роз'єднаться! … / Болить серце, як згадаєш: / Старих слов'ян діти / Впились кров'ю" (165–166). До речі, автор, філософськи осмислюючи притаманне людству прагнення руйнувати й убивати, приходить до висновку про вічність такого злоначала: «Не спинила весна крові, / Ні злості людської. / Тяжко глянуть; а згадаєм – / Так було і в Трої. / Так і буде" (180).

Не уникаючи зображення спричинених борцями за волю моторошних картин смерті, що свого часу дали підставу П. Кулішу назвати поему "Гайдамаки" "кривавою бойнею, від якої мимохідь відвертаєшся" [12, с. 54], поет усе ж не погоджується з оцінкою історика Скальковського, для якого "Гайдамаки не воины – / Разбойники, воры. / Пятно в нашей истории…» (356) ("Холодний Яр").

Намагаючись спростувати такі й подібні твердження, митець переконував, що такий всенародний виступ був "трагедією доведеного до відчаю гнобленого люду, який у непогамовній жадобі помсти за наругу втрачає моральні пересторогі і не зважає на Божі заповіді" [3, с. 3]. Безперечно, тільки цим і можна виправдати жахливе кровопролиття, нелюдську жорстокість гайдамак.

Таким осмисленням автор, як бачимо, не тільки розвінчав тогочасні стереотипи сприйняття гайдамаччини, але й започаткував формування

нових історичних поглядів, наголошуючи, що це була "остання за часом велика спроба українського селянства повернути собі волю, ствердити власну національну гідність" [8, с. 88].

Особливу заслугу в організації цієї визвольної місії лірик відводить, певна річ, ватажкам і натхненникам гайдамацького руху. Скажімо, образом мудрого, людяного, сміливого й немилосердного до ворогів "батька Максима" увиразнено харизму справжнього отамана. На прикладі ж Івана Гонти, котрий стає вбивцею своїх синів-католиків, осмислене протистояння громадського й особистого в людині, гріха й покари. Зауважимо, що саме цим образом автор найвиразніше заперечує будь-які крайнощі в людській поведінці та вияви фанатизму загалом.

Отож, слова й вчинки Гонти – вірні присязі («Бо не я вбиваю, / А присяга» (182), душа ж – сповнена нестерпних батьківських переживань і страждань через скоєний гріх. Зіткнення вірності обов'язку та зради батьківству породило нестерпні муки, а відтак і несамовиту лють, жагу смерті й кровопролиття. Тут поет презентує не тільки вміння психологічно вірно відображати стан і поведінку героя, але й філософічність, релігійність свого мислення.

Серед натхненників гайдамацького руху, його духовних провідників автор змальовує благочинного й кобзаря. У вуста першого вкладена промова, покликана благословити гайдамак, зміцнити їхню віру в перемогу над кривдниками: "Молітесь, братія, молітесь! – / ... Не дайте матері, не дайте / В руках у ката пропадать. / Не плачте, братія: за нас / І душі праведних, і сила / Архістратига Михаїла. / Не за горами кари час. / Молітесь, братія!" (155–156). Роль іншого – мудрого й безкорисливого Волоха – усюди супроводжувати коліїв та підтримувати їхній бойовий дух словом і співом.

Отже, як стверджував Ю. Барабаш, на основі конкретних історичних знань, національного міфопоетичного матеріалу, універсальних мотивів і бінарних опозицій, породжених авторською фантазією, Тарас Шевченко "створював свою національно-історіософську міфологію: "міф козацтва", "міф Коліївщини", "міф Гетьманщини", у широкому сенсі – міф героїчної минувшини України, її волі й слави..." [1, с. 65].

По-справжньому великий і талановитий поет, безсумнівно, не може перейматися долею та інтересами тільки власного народу. Саме тому, окрім картини українського героїчного минулого, увиразненої, як зазначали ми вище, постатями козаків, їхніх ватажків, гетьманів, учасників гайдамацького руху, автор цікавиться історичними подіями й персоналіями інших народів.

Наприклад, у "Єретику" увагу приділено чеським подіям XV століття. І зроблено це невипадково, адже окремі моменти історії цієї країни, писав О. Яровий, "разюче подібні до деяких етапів історії України – так, у XVII столітті Чехія після славного періоду самостійності опиняється в ярмі Австрійської імперії; тоді ж Україна, втративши блискучі державницькі

здобутки Хмельниччини, стає частиною імперії Російської. Так само як католицькі єзуїти з благословіння Габсбургів палили "єретичні" чеські книги, – православні єзуїти Московщини з наказу Романова кидали в кострище книги українські ... Гірке бездержавне становище "провінцій", чужокультурний і чужомовний гніт, ставлення як до "племен" нижчого г'атунку – все це повною мірою відчули і чехи, і українці" [25, с. 32].

Таке усвідомлення Кобзаря, очевидно, формувалося й під час спілкування з О. Бодянським – учнем філолога-славіста П.-Й. Шафарика, і в процесі опрацювання такої історіографічної літератури, як стаття "Гусити, Гус" в "Енциклопедичному лексиконі" А. Плюшара (Спб., 1838. – Т. 15), брошура С. Палаузова "Іоан Гус та його послідовники" (М., 1845) тощо. "Шевченко розповідав мені, – згадував Афанасьев-Чужбинський, – що прочитав про гуситів та епоху, що їм передувала, усі джерела, які тільки можна було достати, а щоб не прогрішити проти народності, не залишав у спокої жодного чеха, котрий зустрічався йому в Києві або в інших місцях, розпитуючи в них про топографічні та етнографічні подробиці" [18, с. 93].

Звернувшись до подій чеської історії XV століття та спостерігши там приклад впливу видатної особистості на розвиток суспільної свідомості, автор зрозумів, наскільки це актуальне для його поневоленого народу. Тому й увиразнює образ Івана Гуса – чеського проповідника-реформатора, котрий, вірячи в Боже покровительство, наважився виступити проти римського духівництва, за що й був підступно й жорстоко позбавлений життя на соборі в німецькому місті Констанці. Для поета він – "чех святий, / Великий мученик" (289), бо взяв на себе особливу місію – захистити свій пригноблений край, розвінчати аморальне духівництво. Відчувається апофеозність та обожнювання таких якостей проповідника, як рішучість, сміливість, правдивість: "Мов кедр серед поля / Ливанського, у кайданах / Став Гус перед ними! / … Окинув орліми очима" (293). Водночас автор особливо переймається нерівністю сил праведних борців та їхніх підступних ворогів.

Смерть "славного Гуса" (289), наголошує митець, стала початком нищення захланної духовної влади, початком розправи, прозріння простого люду: "Погас огонь, дунув вітер / І попіл розвіяв. / І бачили на тіарі / Червоного змія / Прості люде" (295). Боже слово національного героя не пропало, а засіялось у душах і зійшло в справах його послідовників – непримиренних борців з безсоромними представниками тогочасної влади: "... у Празі / Загелкали гуси / Та з орлами летять биться…" (292). Автор, безумовно, сподівався, що й Україна матиме своїх національних провідників, котрі самовіддано боротимуться за її звільнення й процвітання та надихатимуть інших на таку нелегку, але благородну справу.

Таким чином, у поетичних творах Тараса Шевченка 1837–1847 років презентована картина героїчного минулого як українського (події XVI–XVIII століть – від часів Гетьманщини до організації Чорноморського

козацького війська – розгортаються на території України, Чорного моря, Візантії, Туреччини і т.д.), так і чеського (події XV століття, що відбувалися в Чехії, Священній Римській імперії (Ватикан), Франції (Авіньйон), Німеччині (Констанц) народів.

Аналіз специфіки зображення козаків-запорожців, їхніх отаманів, гетьманів, діячів гайдамацького руху, Гуса, гуситів засвідчив авторську обізнаність щодо своїх і чужих історичних персоналій та пов'язаних із ними подій, розвинену історичну інтуїцію. Яскраво вираженими є патріотизм творця (зафіксований і в житті емпіричного Шевченка), потреба національного самопізнання й самовдосконалення. Автор уміє правдиво передавати психічний стан і поведінку героїв (полонених козаків у "Гамалії", батька-синовбивці в "Гайдамаках"), органічно оперує фольклорним матеріалом, має багату художницьку уяву й фантазію (бій козаків у "Тарасовій ночі").

Осмислення постатей та подій часів Гетьманщини, Коліївщини дає змогу говорити про авторську сміливість, рішучість як громадянина й митця (осуджувати Хмельницького на фоні загального уславлення, писати про гайдамак). В оцінці колишніх суспільно-політичних процесів, у віднаходженні спільного в українському та чеському минулому спостерігається інтелектуальність лірика, його здатність "виховувати історією"; в осмисленні питань гріха й покари, вічності людського прагнення до руйнування й пролиття крові – релігійність, філософічність його мислення.

Уславлення визволителів України й Чехії, осуд негідних, недалекоглядних учинків окремих гетьманів, козаків, переживання через жорстокість гайдамак тощо передають авторську емоційність, експресивність, доброзичливість, співчутливість, тривожність, людяність.

Еволюційні зміни спостережено у світовідчутті й світорозумінні поета (емоційне, сентиментальне осмислення до та глибокий і критичний аналіз під час "Трьох літ"), його мисленнєвих процесах (від роздумів над вчинками окремих історичних постатей до інтелектуальних висновків про доблесне минуле свого народу). Усе це, зрештою, відображає зрілість, критичність, провіденційність мислення автора.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Барабаш Ю. Тарас Шевченко: імператив України: Історіо- й націософська парадигма. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2004. – 179 с.

2. Дзюба І. М. З криниці літ: У 3 т. – Т. 2. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2006. – 976 с.

3. Жулинський М. Шевченко: повернення в "нашу Україну" // Літературна Україна. – 2004. – 4 березня. – С. 1, 2; 11 березня. – С. 2, 3.

4. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. – К.: Мистецтво, 1994. – 351 с.

5. Івакін Ю. О. Коментар до "Кобзаря" Шевченка. Поезії до заслання. – К.: Наукова думка, 1964. – 371 с.

6. Інтеграція позитиву в творчості Шевченка (аспекти символу, аксіології, онтології, міфу, психології і стилю): Монографія / [Задорожна Л. М., Вільна Я. В., Боронь О. та ін.]. – К.: ТОВ "Альтерпрес", 2002. – 228 с.

7. Карась А. Правда Тараса Шевченка і ми // http: //experts. in.ua/baza /analitik /index. php? ELEMENT_ ID=16949

8. Клочек Г. Д. Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація: Посібник для вчителя. – К.: Освіта, 1998. – 237 с.

9. Кониський О. Я. Тарас Шевченко-Грушівський: Хроніка його життя – К.: Дніпро, 1991. – 701 с.

10. Коцюбинська М. Етюди про поетику Шевченка: Літературно-критичний нарис. – К.: Рад. письменник, 1990. – 272 с.

11. Лепкий Богдан. Про життя і твори Тараса Шевченка. – К.: Україна, 1994. – 173 с.

12. Листи до Т. Г. Шевченка. 1840–1861 / [Відп. ред. Є. П. Кирилюк; упорядк., передм. та прим. Л. Ф. Кодацької]. – К.: вид. Академії наук УРСР, 1962. – 332 с.

13. Маланюк Є. Книга спостережень. Фрагменти. Від Кобзаря до нації. Студії і роздуми. – К.: "АТІКА", 1995. – 235 с.

14. Наливайко Д. Шевченко, романтизм, націоналізм // Слово і Час. – 2006. – № 3. – С. 3–21.

15. Пахаренко Василь. Незбагнений апостол: Світобачення Шевченка. – вид. 2-е, доп. – Черкаси: Брама – Ісуеп, 1999. – 295 с.

16. Пахаренко В. Тарас Шевченко (1814–1861): Сторінки до нового підручника з української літератури для 9-го класу // Українська мова та література. – 2004. – січень. – Ч. 2–4 (354–356). – С. 3–69.

17. Смілянська В. Л "Святим огненним словом...". Тарас Шевченко: поетика. – К.: Дніпро, 1990. – 290 с.

18. Спогади про Тараса Шевченка / [за ред. І. О. Дзеверіна; укл.: В. С. Бородін, М. М. Павлюк; авт. передм. В. Є. Шубравський]. – К.: Дніпро, 1982. – 546 с.

19. Франко І. Із секретів поетичної творчості / Іван Франко // Зібрання творів: У 50-ти т. – Т. 31. – К.: Наукова думка, 1981. – С. 45–119.

20. Цепа О. В. Еволюція образу автора в поезії Тараса Шевченка (1837–1847): дис. ... кандидата філол. наук: 10.01.01. – Кіровоград, 2008. – 208 с.

21. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 2001. – 784 с.

22. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. – Т. 6. – К.: Наукова думка, 2003. – 632 с.

23. Шпиталь І. Богданів гріх переяславський в оцінці Тараса Шевченка // Літературна Україна. – 2004. – 18 лютого. – С. 1, 2, 3; 1 квітня. – С. 2.

24. Яременко В. До проблеми історіософії Тараса Шевченка: методологічні підходи // Слово і Час. – 2007. – № 3. – С. 19–27.

25. Яровий О. Ідея слов'янської взаємності на українському грунті: концепція Я. Коллара в осмисленні Т. Шевченка // Слово і Час. – 1999. – № 1. – С. 31–35.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Цепа Олександра Володимирівна – кандидат філологічних наук**,** старший викладач кафедри української літератури КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: образ автора у творчості Тараса Шевченка.